

NYA ARGUS

2009

Hundraandra årgången

Nr 4

"Kapitalismen är inget att leka med!". Stencil på betong, Helsingfors 2008

*Kommentarer:
Debattens vår*

<i>Richard Brander</i>	Mitt Hbl-bokslut
<i>Fredrik Lång</i>	Dick kastar sig in i kulturdebattdebatten
<i>Joachim Mickwitz</i>	Mellan exotism och elitism – svenskt i finska TV-nyheter
<i>Lars Hertzberg</i>	Vänskap som investeringsobjekt
<i>Nalle Valtiala</i>	Kultur är odling – odling är natur
<i>Claes Andersson</i>	Kroppen, språket och kroppens språk

REDAKTION:

Huvudredaktör Trygve Söderling

Redaktionssekreterare Barbro Enckell-Grimm

Niklas Bruun, Kristian Donner, Susanna Fellman, Nils Erik Forsgård, Barbro Holmberg, Martina Reuter, Tom Sandlund,
Folke Stenman, Charlotte Sundström, Ingmar Svedberg, Tom Söderman, Clas Zilliacus, Tom Östling

Manuskript till Trygve Söderling, Broholmsudden 3 C 21, 00530 Helsingfors, tfn 7592 592

Barbro Enckell-Grimm, Linnankoskigatan 24 A 1, 00250 Helsingfors, tfn 406 345 (fm, kväll) fax 406 934

Prenumerationer, honorar och arvoden: Barbro Enckell-Grimm, Linnankoskigatan 24 A1, 00250 Helsingfors

E-post: nya.argus@kolumbus.fi

[http:// www.kolumbus.fi/nya.argus](http://www.kolumbus.fi/nya.argus)

PRENUMERATIONS- och ANNONSKONTOR:

Postbox 52, 00251 Helsingfors. *Prenumerationspris:* 1/1 år 40 € 1/2 år 25 € , i Sverige 1/1 år 400,- Skr, 1/2 år 250,- Skr.

Annonser: 1/1 sida 100 € 1/2 sida 70 € 1/4 sida 50 €

Sampo 800014-102076; Sparbanken Aktia, checkräkning 405511-13963

BIC: PSPBFIHH SWIFT: FI10 8000 1400 1020 76.

I detta nummer medverkar:

<i>Trygve Söderling</i>	huvudredaktör för Nya Argus, Helsingfors
<i>Claes Andersson</i>	psykiater, författare, Esbo
<i>Richard Brander</i>	informatör, pol. mag., Grankulla
<i>Lars Hertzberg</i>	professor emeritus, Åbo
<i>Fredrik Lång</i>	författare, fil.dr, Helsingfors
<i>Joachim Mickwitz</i>	fil.dr vid Åbo Akademi, Helsingfors
<i>Nalle Valtiala</i>	modersmållärare, författare, Grankulla

Den profetiska sprayschablonen ”Kapitalismi ei ole leikin asia”, signerad ”¥€\$”, förekom våren 2008 på flera ställen i Helsingfors. Omslagets exemplar fotograferades i Berghäll av Trygve Söderling.

Kommentarer: Trygve Söderling

Debattens vår

1. DEN VÄSTERLÄNDSKA CIVILISATIONEN

– Det tycker jag skulle vara en god idé.

Repliken lär vara Mahatma Gandhis svar på frågan ”Vad anser ni om den västerländska civilisationen?”. Och vid sidan av Gandhis poäng – att civilisation inte är självklar – kan man konstatera att vissa intervjuare faktiskt ställer de stora frågorna.

Om politiken är det möjligas konst, sysslar konsten med det som är litet större. Till exempel Lukas Moodyson måste trots allt få stilpoäng för att han i sin senaste film *Mammut* (2009) försöker greppa största möjliga tema, inte bara ”den västerländska civilisationen” utan hela det globala klassamhället, på de mänskliga relationernas nivå. Att filmen haltar på den västliga foten är en annan sak (måste huvudpersonerna i en ”global” film faktiskt vara rika och vita?). I det avseendet nådde *Mammuts* förebild, Alejandro González Iñárritus *Babel* (2006), en bit längre. Världens ”centrum” låg i den på ett långt tydligare sätt överallt.

Om någon tycker att också vital kulturdebatt kunde vara ”en alldeles utmärkt idé” så har våren 2009 varit ovanligt civiliserad, till och med i Svenskfinland. I vilken mån nytändningen är en Obama-effekt eller beror på finanskrisen är svårt att säga, men det seminarium, ”Kultur utan kritik?” (31.3), som aviserades i *Nya Argus* 2/2009 drog oväntat stor publik och blev en intensivt

laddad tillställning. Också i andra fora, både fysiska och virtuella, har frågor om kulturens och humanioras framtid och möjligheter ställts, ibland av nya aktörer. I Helsingfors har t.ex. Publicistförbundet (21.4), Socialforum/*Ny Tid* (25.4) och Avdelningen för nordisk litteratur (8.5) arrangerat debatter på besläktade temata. Plötsligt och inspirerande är det som om alla frågor på nytt skulle kunna ställas – också de stora.

2. VAD HANDLAR DET OM?

Farhågor att det seriösa kultursamtalet håller på att trivialiseras och marginaliseras – bli ”kvällstidningsskvaller förklätt till intresse för ”konsten” (Philip Roth*) – är invävda i de flesta debattrådar. En trend av ”pixelisering” har länge märkts på flera finlandssvenska nyckelarenor. Utan att förringa det professionella arbete som faktiskt görs – t.ex. Radio Vega har sedan länge en unik teaterbevakning och har på sistone utvecklats som spännande filosofikanal, *Hufvudstadsbladet* har en liten handfull briljanta litteratur- och filmskribenter och också FST:s *Boktid* har gjort en del fynd – trots kreativitet på många håll är det viktigt att reagera mot den starka trenden att reducera ”kulturmaterialen” till färdiga format och layoutmallar (är kultur ”material”?) där inget oväntat och obekvämt riskerar störa flödet. Det verkar finnas en diskrepans mellan å ena sidan publikens stigande bildningsnivå, å andra sidan en ”uppifrån” dikterad strävan till

förenkling, förkortning och (förment) publik-tillvändhet. Vilken den medvetna avsikten än är (om någon), blir effekten politisk – säg inte att *Papper* bara är harmlös underhållning.

Det är inte så många år sen Riksradiön, senare Radio Vega, varje vecka bjöd på både radioteater och litterära 10-minutersessäer under rubriken ”Jag läste häromdan”. Det är inte så länge sedan Hufvudstadsbladet regelbundet presenterade aktuella filosofer från ”stora världen”. Efter övergången till tabloid satsade Hbl:s söndagsbilaga en tid på essäer. Vilken är effekten av att de här fönstren stängts och varför stängdes de – har publiken vänt kulturen ryggen, har de mentala resurserna på redaktionerna sinat, kostade det för mycket eller är det frågan om medvetna linjeval från ledningens sida? Det mesta tyder på det sistnämnda, i synnerhet som nerkörningen startade under högkonjunktur, årtal innan finanskrisen slog till.

Ansvariga producenter invänder att kulturens spaltutrymme och sändningstid de facto ökat: det finns i dag mera ”kulturbevakning” än förr (fast ska kultur alls ”bevakas”, riskerar den annars slita sig loss och bli oregerlig?). Kritikerna ställer motfrågan om kvalitet och kvantitet: kan ökat utrymme för kändisintervjuer, kulturrelaterade blänkare, andfådda nyhetstelegram, rapporter och recensioner ”korta som dödsannonser” ersätta reflektionen – kärnan i det kritiska samtalet kring kultur? När såg vi senast en verkligt engagerande, på-spel-sättande kulturdiskussion mellan röster som är stilistiskt och kunskapsmässigt utrustade att föra en sådan – måste vi gå tillbaka till 1960-talets modernismgräl? Våren 2009 har ”debattens” ena part ju i stort sett tigit.

3. VEMS ÄR FELET?

I sin artikel i *Nya Argus* 2/2009 kopplade Gunilla Hemming ihop förändringarna i kulturklimatet med nyliberalismens frammarsch under åtminstone de senaste 10–15 åren. Samtidigt påminde hon om att renlärt marknadsstänkande fungerar speciellt illa för en minoritet som den finlandssvenska, som aldrig kan bli intressant som marknad, åtminstone inte ekonomiskt. Richard Brander skriver i detta nummer om det bryderi det inneburit för *Hufvudstadsbladets* ägare och ekonomisida att i enlighet med sin politiska linje förespråka marknadsekonomi i en tidning som är fullständigt beroende av subventioner. Är kri-

sen på Hbl delvis en produkt av ägarnas (malplacerade) försök att upphäva denna paradox?

Även om det alltså finns en *Zeitgeist* och ett politiskt intresse ”uppifrån” att oskadliggöra kulturfältets kritiska potential, till förmån för satsningar på i stort sett systembekräftande underhållning och lajfstajl (i Svenskfinland *Papper*, *Peppar*, *Volt*...), borde man också fråga sig vilket ansvar kulturens och kritikens representanter själva har för kulturens relativa domänförluster. Varför viftas deras kompetens att ”läsa” konst ofta bort som obegriplig och ”akademisk”? Har de kanske hållit sig för fina i kanten för att slåss på allvar? Varifrån kommer bilden att intellektuella avskyr stora bilder och svettig populärkultur och bara vill ha sida upp och timme ned med utläggningar om poststrukturalismen?

Jag tror att de här myterna lever sina hemliga liv framför allt bland producenterna, alltså de egentliga kulturskribenternas och -redaktörernas förmän. Eftersom oväntat många av dem saknar egentlig kompetens och meriter på kulturfältet ser de kulturen som något hotfullt. Motdraget blir populistiska vädjanden till ”vad publiken vill ha”. Om kanske tre fjärdedelar av kulturredaktörerna i Svenskfinland är vuxna sin uppgift, verkar proportionen när det gäller deras överordnade vara omvänd. Återstår frågan hur överrockarna lyckades ta makten.

4. NÄTET – FRIHET ELLER BAKVATTEN?

”Frågor om hur vi [Hbl] använder våra resurser diskuterar vi inte i offentligheten” meddelar VD och chefredaktör Hannu Olkinuora i Hbl (21.4). I *Vasabladet* (8.5) invänder Viveca Dahl:

”Jag tror att mediehus borde vara öppnare för debatt än andra företag, också om ’hur vi använder våra resurser’. Detta för att inte underminera journalisternas möjligheter att fylla sin roll i samhället. Den som ska kräva öppenhet av andra kan inte – utan att blir föremål för allmänt åtlöje – ha en arbetsgivare som står för motsatsen.”

Redan före Olkinuora konstaterade Kenneth Myntti i *Vasabladets* ledare (31.3):

”I takt med att de finlandssvenska tidningshusen ersätter publicister med ekonomiska ledare och dessa hellre tystar ner debatten om dem själva än tänker högt kring den gemensamma, finlandssvenska framtiden bäddar tidningarna för en nyrenässans för gamla kulturtidskrifter av typ Ny Tid och Nya Argus.”

Ändå kan man säga att när ett kulturklimat lever på riktigt, lever det på *alla* håll, inklusive i de media som har läsar-, tittar- och lyssnarsiffrorna. När debatten verkligen lever är det självmord för de stora att inte haka på.

Riktigt så långt nådde inte kulturdebatten i mars-april. Trots inläggen och ledarkommentarerna i bl.a. Ny Tid, Åbo Underrättelser, Vasabladet, FST, radio Vega och bloggar, fick debatten ändå en slags underground-karaktär. Hufvudstadsbladet självt nöjde sig med några gåtfulla hänvisningar till ”den debatt som rasar”. Därmed demonstrerade man indirekt vilken makt en tryckt tidning med pseudo-monopolställning fortfarande har, trots bloggar och tyck till-sidor på nätet. Att medvetet missa en spirande diskussion visade sig denna vår vara lika möjligt i det s.k. informationssamhället som under gamle Amos Andersons dagar.

För dem som yttrade sig, i allt från tidningsledare till bloggar, e-postlistor och insändare (flera refuserade i Hbl), blev Hbl:s relativa monopol demonstrerat med full tydlighet. Det som inte avspeglas i Hbl existerar i någon mening inte. Visserligen ställde Kenneth Myntti i sin ovan citerade ledare hoppet till sökmotorerna – ”Kan debatten googlas fram är den reell” – men man kan ändå misstänka att debattens ”atomisering” (Torbjörn Kevin, ÅU 28.3) till och med har *stärkt* den dominerande dagstidningens agendasättarposition. När mängden av inlägg i smala eller flyktiga media (tidskrifter, etermedia, webben) blir större än någon enskild person kan hålla reda på, *stärks* den stora dagstidningens roll som offentlighetens arkiv och minne. Åtminstone för dem som tycker att de behöver ett minne.

Ett monopol av det slag som i Finland *Helsingin Sanomat* och Hufvudstadsbladet nått, inom var sitt marknadssegment, ger stora möjligheter att diktera agendan. Den diktamen kan naturligtvis inte skötas hur oskickligt som helst. Om texten avlägsnar sig alltför långt – eller snarare: alltför uppenbart – från verkligheten, rasar förtroendet och folk börjar dra paralleller med *Pravda*. Ett färskt exempel är den verbala läsarstorm som Hbl:s senaste layoutreform

(11.5) utlöst på www.hbl.fi. Att en stor del av kommentarerna (i skrivande stund över 330) är starkt kritiska (många hotar säga upp prenumerationen) har inte på något rimligt sätt avspeglats i Hbl:s eget referat (20.5). Så upprätthålls två skilda verkligheter, där nätupplagans virtuella klagomur får tjäna som papperstidningens papperskorg.

Det är just en sådan alltför stor klyfta mellan karta och terräng som Hbl:s kolleger varnar för i sina ledarkommentarer – Torbjörn Kevin talar t.ex. om totalitärt beteende och ”igelkottens strategi” (ÅU 28.3). Visserligen refererade Hbl faktiskt ”Kultur utan kritik?”-seminariet och tidningens VD Hannu Olkinuora skrev, efter sju veckors debatt, en i sig positiv men abstrakt ledare om behovet av en kultursida (19.4). Andra redaktionella initiativ togs inte. Därmed missade Hbl chansen att dra nytta av den diskussionsenergi som frigjorts på annat håll – och att styra den.

5. VAD BÖR GÖRAS?

De värsta farhågorna motade Hbl ändå genom att i maj, efter tre års avbrott, återgå till traditionen med en s.k. skrivande kulturchef. Alldeles osannolikt är det inte att debatten här spelat en roll, trots att den alltså officiellt inte ens förts. Den nya kulturchefen Philip Teir har, vid sidan av Hbl-texter och dikter, meriter som drivande (snarare än skrivande) kraft bakom tidskriften *Pajazzo* (2003–05). Vågar man hoppas att *Pajazzo*'s bästa essäister får breda ut sig i framtidens Hbl-kultur?

”Kultursidan – en plats för tanken?”, hette den Hbl-kolumn av Tuva Korsström (1.3) som startade vårens ”stora finlandssvenska kulturdebatt” (Jessica Parland-von Essen, essetter.blogspot.com). Utmaningen för både Hbl och andra media blir att nu finna de ombrytningsmoduler som kan återupprätta tanken, samtalet och, om möjligt, civilisationen.

25.5.2009

* Philip Roth-citatet ur *Vålnaden försvinner*, 2009 (orig. 2007)

Mitt Hbl-bokslut

Ska du bli kulturchef på Hbl? Den skämtsamma frågan fick jag av vänner och bekanta sommaren 2000. Gustaf Widén hade just lämnat Hufvudstadsbladet med buller och bång, samtidigt som jag var på väg att ta upp en anställning på tidningens redaktion.

Nej, mitt nya jobb hade ingenting med kulturen att göra. I stället knöts jag till ekonomiredaktionen. Från första stund trivdes jag utmärkt. Som före detta Brysselkorrespondent för FNB fick jag bland annat skriva EU-nyheter; ett angeläget tema då euron infördes som valuta och det gamla Östeuropa var på väg in i unionen. Jag medverkade ibland på ledarsidan där jag främst skrev om ekonomi.

Jämfört med kulturen är det anonymt att arbeta på Hbl-ekonomin. Om en recension är positiv eller negativ kan vara av avgörande betydelse för hur det ska gå för en ny pjäs på Svenska Teatern. Däremot spelar det ingen större roll om Hbl:s analys av Nokias bokslut stryker mobiltelefonjätten medhårs eller om den är kritisk. Lite större genomslagskraft har det då ekonomiredaktionen skriver eller låter bli att skriva om företag i den finlandssvenska kretsen.

Som ekonomisk reporter på Hbl måste man ibland skriva om det egna bolaget, alltså Hufvudstadsbladet Ab. Att det kan vara besvärligt fick jag erfara en vårdag 2003. Vd Henrik Johansson hade för personalen presenterat bokslutet för föregående år, och det tyckte jag var värt en artikel i tidningen. Problemen med tidningens ekonomi hade nämligen kommit i dagen. Resultatet redovisades för första gången fördelat på tre enheter: tidningen, tryckeriet och fastighets- och förmögenhetsförvaltningen. Förlusten för tidningsverksamheten sades ha krympt, men uppgick trots det till närmare 3 miljoner euro. ”Ur bokslutet framgår att det i praktiken är fast-

ighetsverksamheten och aktieinnehavet som möjliggör utgivningen av Hbl”, var min slutsats som jag presenterade för läsarna.

Alla var inte så förtjusta över artikeln. En kollega ansåg till och med att det försvårade ledarredaktionens opinionsbildning för marknadsekonomiska lösningar i samhället, då Hbl Ab så uppenbart följde andra spelregler än normala, vinstmaximerande aktiebolag. Helst borde man ha tigit om denna pinsamma omständighet. Det faktum att varje dags nummer av Hbl gav en förlust på omkring 8000 euro motsvarande inte den självbild som rådde på redaktionen och i tidningsbolaget i övrigt. Hbl var inte ett krisbolag, utan den stora tabloidreformen som planerades var ett offensivt drag för att locka nya läsare, hette det.

Men att Husis inte var något vanligt bolag framgick vid den här tiden av den påkostade renoveringen av *Mannerheimvägen 18*. Kostnaderna på sammanlagt 6,9 miljoner euro kunde nästan helt finansieras genom att Hbl Ab sålde en del av Forumkvarteret till sin ägare Konstsamfundet.

Att Hbl lever över sina tillgångar är inget nytt. Så tidigt som 1985 – då jag som ung studerande hade ett vikariat på Hbl:s ekonomiredaktion – gjorde Hufvudstadsbladet också miljonförlust. I årsberättelsen hette det att företagets resultat var tillfredsställande, medan tidningens resultat var starkt otillfredsställande. ”Det betyder att Hbl lever på dividender och hyror i stället för på sin egen verksamhet”, skrev Per-Erik Lönnfors i sin bok *Mannerheimvägen 18*.

Då det finns mycket pengar blir budgeten ett trubbigt instrument för styrning av verksamheten. I samband med en organisationsreform 2003 fick jag titeln ”nyhetschef för ekonomi och konsument”. Planeringen av tabloidreformen var

snart i full gång med hjälp av utländska layout-konsulter. Nya Hbl blev en framgång och till och med ekonomisidorna fick beröm. Att så skedde berodde främst på vår läsarvänliga konsument-journalistik och på satsningar på resor, boende och trafik. Själv var jag missnöjd över att den traditionella ”tunga” bevakningen av näringsliv och ekonomisk politik föll i bakgrunden. Som mellanchef kände jag mig trängd då både ledningen och reportrarna tyckte att tidningsomläggningen hade utfallit väl.

I början av 2005 bad jag att få lämna nyhetschefskapet för att åter bli skrivande journalist. Det väckte ingen större uppmärksamhet, åtminstone inte utanför Hbl. Förklaringen är enkel: för den omkringliggande världen är det ganska egalt vem som leder ekonomiredaktionen. Chefen för Hbl:s kulturredaktion är däremot en central figur i Svenskfinland.

Naturligtvis var det ett misslyckande att avgå redan efter ett och ett halvt år, då mitt kontrakt var på tre år. I och med avhoppet förlorade jag i inflytande men jag såg inget ljus i ändan av tunneln. Det heter att en bra mellanchef ska slicka uppåt och sparka nedåt, och bland annat enligt de kriterierna skötte jag mig dåligt. Icke desto mindre var det en värdefull erfarenhet att vara chef, och jag ångrar inte att jag åtog mig uppdraget. Men jag borde ha varit tuffare och kämpat hårdare för det jag trodde på.

Efter avhoppet fick jag bli politikreporter med samhällsekonomi och EU som specialområden.

En av de sista artiklar jag skrev som nyhetschef var en intervju med en relativt okänd finlandssvensk finansman. Kaj-Gustaf Bergh hade nyligen utsetts till styrelseordförande för Aktia. Han var en tänkbar kandidat för posten som vd för Konstsamfundet och därmed också som styrelseordförande i Hbl. Sålunda var det värt att presentera Bergh och hans tankar för Hufvudstadsbladets läsekrets. Som kuriosa kan nämnas att jag var tvungen att skära ned intervjutexten från 5000 tecken till 3500 för att ge plats för ett stort foto, i enlighet med tabloid-Hbl:s layout-regler.

Jag hade rätt i mina aningar och snart hade Bergh efterträtt Lasse Koivu som Konstsamfundets vd. Från första början, har jag låtit mig berättas, höjde den nya chefen ögonbrynen gällande liturgin att Hbl inte var ett krisföretag. Lösningen blev grundandet av Konstsamfundet

(KSF) Media, som bland annat innebar att Hbl Ab:s förmögenhet lyftes ut i ett skilt bolag.

Marknadsekoniskt sett var det en renlärig lösning. Tidningsverksamheten borde enligt Bergh sträva efter att klara sin ekonomi på egen hand genom försäljning av prenumerationer och annonser. Vid behov skulle eventuella förluster täckas genom koncernbidrag som utgjordes av avkastningen på förmögenheten. I praktiken var skillnaden inte så stor jämfört med tidigare, men den nya strukturen var mera transparent och avsedd att uppmuntra till sunt ekonomiskt tänkande.

Inom redaktionen höjdes vissa röster som oroad sig för Hbl:s redaktionella autonomi. Om avkastningen på förmögenheten inte automatiskt fick användas för att utveckla tidningen (och för att täcka förlusterna) skulle redaktionens rörelseutrymme begränsas av snävt företagsekonomiska överväganden, menade kritikerna.

Åtminstone till en början hade jag förståelse för Berghs tänkande. Förmögenhetsmassan skulle nu förvaltas mera professionellt än tidigare, hette det. Och föreningen Konstsamfundet hade fortfarande full kontroll över pengarna; de hade inte försvunnit någonstans. Att Hufvudstadsbladet åtminstone skulle försöka klara sig på marknads villkor kändes inte helt fel.

Med facit på hand blev kontrasten ändå alltför stor. Fram till och med 2000-talets första år ville man inom Konstsamfundet/Hbl varken externt eller internt medge vilka allvarliga ekonomiska problem tidningen led av. Offensiva tidningsreformer var tidens melodi, kosta vad det ville. Efter skapandet av KSF Media blev det plötsligt annat ljud i skällan. Nu tutades det ut till höger och vänster att tidningen gjorde en förlust på tre miljoner euro per år. Det blev nästan ett självändamål att oja sig och voja sig över hur dåligt det gick för Husis. Alla förslag till nya satsningar kunde stoppas med motiveringen att det inte fanns pengar.

Jag hade föredragit en gyllene medelväg; det hade räckt om man på *Mannerheimvägen 18* hade simulerat marknadsekonomi. Tuffare kostnads kontroll och en intensifierad jakt efter intäkter i kombination med medvetnare satsningar på tidningens innehåll kunde ha burit frukt, utan att man alls hade behövt konstruera något KSF.

Det ska medges att den vackert redigerade tabloid-Husisen inte riktigt var min grej. I stället

förenar jag mig med vad Per-Erik Lönnfors skrev för över tjugo år sedan: ”Den enda återstående utvägen är att bygga på samma myt som hittills, d.v.s. att Hbl är en tidning som läses i alla ledande kretsar, och därför är värd att annonsera i, även mot reklambyråernas vilja. Den ska helst betraktas som en kvalitetstidning, med ett välgående innehåll inom politik, ekonomi och kultur och med en egen profil och personlighet.”

I stället för ”myt” som Lönnfors skriver skulle jag hellre säga att det fortfarande borde vara ett ”mål” eller en ”vision” att Hbl ska läsas av alla ledande kretsar i landet. För min del hade Hbl gärna fått bli en lite smalare kvalitetstidning i stället för tabloidens försök att fånga de stora läsarmassorna.

Samtidigt är det klart att Hbl måste ligga i tiden. Det enskilt största misstaget under 2000-talets första decennium, tycker jag, var att tidningsbolaget inte tillräckligt snabbt reagerade på den oerhört snabba branschutvecklingen. Risker är uppenbar att det går för papperstidningen som för vinylskivan, den försvinner. Då måste man ha en stark digital grund att stå på. Jag tror att inte ens den finlandssvenska kulturen är beroende av att papperstidningen Hufvudstadsbladet existerar i all framtid. Däremot behövs – förhoppningsvis – hbl.fi som ett modererande forum för den moderna digitala kulturdebatten. Det är säkert något som Hufvudstadsbladets nya kulturchef Philip Teir, 28, slår vakt om.

Oro för hur det ska gå för papperstidningen har i och för sig funnits länge. Redan 1948 skrev J. Mikander i en festskrift till 70-årsjubilerande

Amos Anderson att värre faror än radion lurade runt hörnet: ”Nu är det televisionen och faksimiltidningen som har blivit föremål för pressens uppmärksamhet och oro. Faksimiltidningen som läsaren sitter och lyssnar på i sin radioapparat, och som han vid utsändningens slut helt stilla tager ut från sin mottagare lika fin, men färskare än den tidning han brukar hämta i brevluckan.”

Exakt som Mikander förutspådde gick det inte, men långt från sanningen var han inte. Personligen tror jag att finlandssvenskheten och vår svenska kultur i Finland kan överleva trots att papperstidningarna på sikt utvecklas till något annat. Det viktigaste är att vi i någon form får läsa familjeannonserna och att vi som enskilda medborgare kan följa med och delta i ett modererat finlandssvenskt samtal. Själv försöker jag följa med kulturdebatten och finlandssvenska nyheter via tankesmedjan Magma hemsida (magma.fi), som ger mig länkar till allt jag behöver veta.

Eftersom jag sedan drygt ett halvt år tillbaka inte längre alls arbetar på Hbl (jag jobbar som informatör på Finlands Bank) är min insyn i den senaste tidens händelser begränsad. Den här artikeln är skriven innan den tidningsomläggning som aviserats till 11 maj. Eftersom tidningen har en mycket kompetent ledning i medieproffset Hannu Olkinuora och i den erfarna andreredaktören Marit af Björkesten torde det finnas goda förutsättningar för att reformen ska lyckas. Jag önskar mina f.d. kolleger på *Mannerheimvägen 18* lycka till.

Richard Brander

Dick kastar sig in i kulturdebattdebatten

Utan att titta efter vad den visade placerade han klockan i skydd under locket till en plåtburk. Han hade varit hemifrån en vecka och mycket kunde ha hänt. På svararen låg till exempel ett meddelande från tidningen. Det hade fattats ett beslut på veckomötet som gällde honom, att om han kunde ta kontakt? Sekreteraren så klart; redaktionschefen för kultur och nöje skulle aldrig ringa i så trista ärenden som att berätta vad som beslutats på ett veckomöte. Att han alltid hade gått på de där så kallade veckomötena, där så kallad demokrati utövades, så kallad veckomötesdemokrati! Det fria ordets väktare! Han hade alltid gått på alla de där mötena och samvetsgrant alltid varit med om att utöva så kallad arbetsplats- och veckomötesdemokrati. Varje vecka hade han suttit på de där mötena, han hade faktiskt varit den allra första som alltid punktligt infann sig på varje så kallat veckomöte, var eviga vecka, och han hade varje gång punktligen varit den allra första, och varje vecka hade samma skrikhalsar framhållit samma saker och varje vecka hade veckomötesdemokrati utövats på samma sätt av samma skrikhalsar som alltid hade sagt att det de sagt var sanningen trots att det de hade sagt för att inte säga skrikit inte alls var sanningen och inte ens kom i närheten av sanningen utan endast var vad de trodde att någon annan ville höra, och som inte var annat än den så kallade allmänna meningen. Varför skulle Dick varje vecka vilja höra den allmänna meningen? ”Var och en har rätt att yttra sig”, hade ordföranden då sagt och tittat Dick i ögonen som om inte Dick redan hade vetat att alla hade rätt att yttra sig och på denna ytterligare förolämpning hade Dick svarat att han tyckte att kultursidan i stället borde avstå från alla bilder utom då det gällde konstrecensioner då man i stället borde satsa på bilder och på stora bilder, men

att man borde avstå från bilderna i anknytning till de litterära recensionerna för att på så sätt framhäva den intellektuella och sakliga analysen i de litterära recensionerna ifall dessa innehöll en intellektuell och saklig analys vilket de kanske inte alltid gjorde och beträffande en del recensenter för övrigt aldrig gjorde, framhäva den textuella sidan så att säga, men hur som helst, hade Dick tänkt och faktiskt också en gång sagt, att så som det nu förhåller sig så ger inte kritiken som sådan besked om den recenserade bokens eventuella litterära kvaliteter, utan kritiken och den litterära analysen har som följd av att kulturen tvingats dela plats med nöje och löje, fått ge vika för så kallad bokanmälan, där i stället för intellektuell kritik och seriös litterär analys, bokens så kallade läsvärde eller brist på sådant framhålls, och där detta så kallade läsvärde i huvudsak inte ens anges i ord och meningar, och med andra ord inte intellektuellt, utan i högsta grad ointellektuellt, eftersom detta så kallade läsvärde till stora delar inte skrivs ut utan snarare markeras av denna bokanmälan storlek och plats på tidningssidan och framför allt av storleken på bilden av verkets upphovsperson, men också av andra omständigheter som till exempel vems namn som står som författare till denna så kallade anmälan och vilken veckodag denna så kallade bokanmälan publicerats och huruvida tidningen på första sidan gjort reklam för sin egen bokanmälan eller ej. Ja. Och är vi inte det fria ordets, inte den fria bildens väktare?

Som Dick i förväg misstänkt och rentav vetat uttryckte han inte med sin utsaga den allmänna meningen och därför resulterade den inte heller i annat än några menande blickar och en stunds skeptisk tystnad i det instängda mötesrummet som verkligen inte kunde kallas ett kulturellt rum och inte ens ett nöjesrum, utan ett unket

och instängt mötesrum för att inte säga ett kaffesrum, och, som sann bild av en redaktion som är mera nöje än kultur, utan någon som helst utsikt åt något håll. Den så kallade kulturchefen som samtidigt alltså var nöjeschef och dessutom mötesordförande harklade sig då så klart (han harklade sig verkligen) och sade: ”Vi har ju faktiskt ett ansvar mot våra läsare också.”

Just så. Just så. Vad man kunde vänta sig! Överallt oförstånd. Opportunistisk kulturfientlighet! Nöje! Humanismens svanesång! För att inte tala om det oförstånd och den förstämning som uppstått alla de gånger Dick blivit ivrig och rent av hetsat upp sig över någonting medan han framlade sin sak med som han trodde smittande entusiasm och med en övertygelse och en plötslig glöd som överraskade honom själv lika mycket som hans åhörare, bara för att när han tystnat mötas av kompakt oförstånd och klen-trogen tystnad, och av ryggtavlor som tillhörde människor, som under anförandet som han själv tyckte innehöll alldeles avgörande synpunkter, hade gått för att fylla på sina kaffekoppar. Men vad annat hade han väntat sig i ett mötesrum som i själva verket inte var annat än ett för tillfället omvandlat kaffesrum och för det mesta rastplats för vissa redaktörer utan visioner. ”Varför har vi inga legendariska recensenter och medarbetare längre”, hade han sagt. ”Varför? För att alla så kallade recensenter inte längre vill vara recensenter, de vill alla vara författare nuförtiden, de vill ju inget annat än skriva egna så att säga litterära verk, som om litterär verksamhet vore det mest glansfulla när det i själva verket är kritiken och den vetenskapliga analysen som är det mest glansfulla”, hade han sagt. ”Men med sina så kallade litterära verk gör dessa så kallade bokanmälare sig totalt otrovärda som recensenter, för att inte säga att de gör sig totalt omöjliga som recensenter”, hade han sagt. ”Och varför har vi inga stora så kallade kulturpersonligheter som medarbetare längre? För att tidningen endast erbjuder forum för kolumner, framför allt kolumner, som blandas med nöje och allmångods, medan stora kulturpersonligheter alltid och endast uttrycker den egna meningen, aldrig den allmänna meningen, och aldrig skulle förfalla till att skriva kolumner. Endast små kulturpersonligheter förfaller och förfaller hela tiden till att skriva kolumner.”

Total tystnad.

”Och alla dessa listor, för övrigt, alla dessa så kallade listor som florerar överallt, listor över ibland det ena, ibland det andra, vad är det för intellektuell kultur, det är så långt ifrån intellektuell kultur man kan komma, det är ingen intellektuell kultur, det är statistik på sin höjd, ovetenskaplig statistik dessutom, har vi blivit ett statistikinstitut? Har vi?”

Fortsatt total förstämning. Tystnad. ”För att inte tala om allt detta tävlingstjafs för att inte säga pristävlingstjafs, som verkar fullständigt förråande på den riktiga litteraturen och den riktiga kulturen, och allt detta onödiga tjafs om vem som är lite bättre än en annan, för att inte nämna allt detta tjafs om vem som är bäst på det ena eller det andra och allt detta fortsatta tjafs och dessa omröstningar och listor om vem som är intellektuell och vem som överhuvudtaget är mest intellektuell, det är ju en fullständigt ointellektuell tanke att utse någon till den mest intellektuelle, och det är en fullständigt frånstötande tanke att tala om den mest intellektuelle, ingen som helst stor kulturpersonlighet vill ha något som helst att göra med en så frånstötande tanke som vem som är mest intellektuell. Vi eller någon kallar fortfarande den här redaktionen tidningens kulturredaktion, men det är i högsta grad en okulturredaktion, en nöje- och pristävlingsredaktion och en intellektuell nomineringsredaktion, och i själva verket är tidningens så kallade kulturredaktion ingenting annat än en marknadsföringsredaktion för nöje och så kallad populärkultur, och aldrig skrivs det på den här redaktionen så mycket bokanmälan och aldrig riktas det så mycket uppmärksamhet på en bok som när den så kallade bokanmälararen inget annat har att säga än att den eller den boken har fått alldeles för mycket oförtjänt uppmärksamhet.”

Där hade Dick tystnat och satt sig. Och där hade Dick mötts av en fullständig tystnad, rentav av en fullständigt total och tillintetgörande tystnad. Och där hade Dick stigit upp och gått ut; det enda rätta. ”Jag vet att jag skapar förlägenhet”, hade han velat säga, men han sade det inte. Han hade stigit upp och gått ut. När han gick genom dörren hade han hört han efter sig: ”Varför skriver du inte en insändare?”

Fredrik Lång

Utdrag ur *Dick, docenten och Jane*, utkommer hösten 2009 på Schildts förlag.

Mellan exotism och elitism – svenskt i finska TV-nyheter

För att svenskan ska vara ett levande och starkt språk i Finland behövs målmedvetet arbete. Frågan påverkas också av de värderingar och attityder som råder i samhället – allas, såväl de finsk- som de svenskspråkigas attityder.

(Tarja Halonen 6.11.08)

Då man bläddrar i de internationella vetenskapliga tidskrifterna kring nyhetsförmedling, journalistik eller film – exempelvis *The Harvard International Journal of Press/Politics* eller *International Communication Gazette* – slås man av hur aktuellt det är att diskutera olika slags representationer av t.ex. folk och klass inom fiktion och spelfilm. Inom forskningen kring TV-nyheter och aktualiteter diskuteras frågor om vems nyheter som visas och i någon mån också nyhetsmedias roll i nationsbyggnadsprocesser. Däremot diskuteras inte värderingar och diskursiva sammanhang i nyhetsinslagen. Forskning kring hur man inkluderar eller exkluderar olika slags minoritetsgrupper i samhället genom nyhets- och aktualitetsprogram verkar inte ha varit aktuell under de senaste åren, åtminstone inte i en anglosaxisk forskningstradition.

För oss svenskspråkiga i Finland är det här ett aktuellt tema. Det finns en hel del både medvetna och ofrivilliga effekter av TV:s nyhetsförmedling, kombinationen av text och bild kan ge sorglustiga effekter, liksom själva urvalet av nyheter som tangerar det svenska i Finland.

Den 1.1.1958 inledde Finlands television regelbundna TV-sändningar. Sändningarna fylldes med nationellt uppbyggligt symbolgods: presidentens nyårstal till hela nationen, nyheter och direktsända idrottsevenemang. Public service, inhemsk kultur och nyttig kunskap blandades till en folkbildande helhet – underhåll-

ning, och särskilt importerade program, sågs som ett nödvändigt ont. Den röda Repo-radion skakade om basen för det nationella, men också den socialistiska Rundradion var strängt taget nationsbyggande.

Under 1970- och 1980-talen minskade den offentliga nationella diskursen i betydelse, tanken på medias roll i en nationsbyggnadsprocess dog sakta ut. Härefter fick vi en kommersiell revolution – först på radiosidan, sedan genom satellit- och kabelsändningar även på TV. Rundradion kom i kläm mellan sitt public service-uppdrag och kraven på höga tittarsiffror, vilket i sig gjorde uppdraget otydligt. Konkurrensen om tittare, kravet på underhållning och ett otydligt uppdrag följdes av att de svenska programmen stegvis försvann från de nationella kanalerna, en process som inleddes i en debatt kring 1980 och som blev verklighet åren efter att den svenskspråkiga kanalen FST började produceras 2001.

Under de decennier då Rundradion framhävde sitt nationella uppdrag innebar det att tittare och lyssnare skulle delges en enhetlig uppfattning om nationen, en uppfattning där det svenska åtminstone i princip inordnades. I den nya medieverkligheten under 1980- och 1990-talen blev detta nationella bildningsprojekt först dunkelt och därefter ointressant. De medvetna nationsbyggande tendenserna ersattes av en kommersialiserad bild där den nationella retoriken inte längre syftade till ett nationsbygge utan uppenbarligen användes på andra sätt – för att skapa intresse för program, för att länka nyheter till en vardagsverklighet eller som ren underhållning. Detta påverkade naturligtvis bilden av Finland, men också den bild av språkgrupperna i landet som förmedlades. Det svenska gick från att ha varit en integrerad men konfliktfylld del av Fin-

land till en marginaliserad position där de finlandssvenska inslagen i första hand blivit något exotiskt – exempelvis i form av skärgårdsbilder och österbottniska snuskampanjer.

Vi kan se de utvecklingstendenser som pågått sedan den dominerande nationella diskursen upplöstes, genom att fokusera på TV:s nyhets- och aktualitetsprogram. Den ”dokumentära” representationen av nation och språkgrupp visar något om de faktorer som påverkar den pågående utvecklingen inom medielandskapet. Man kan fråga sig hur ett fåtal finlandssvenskar kan bibehålla både gemenskap och synlighet i ett allt kraftigare mediebrus?

Frågan om representationer är ingående behandlad i internationell forskning – ett forskningsläge som här endast antyds genom tre exempel. Forskarna Jörn Rüsen, John O’Connor och David Ludvigsson har på ett likartat sätt delat in representationer på tre nivåer, som kortfattat kan ses på ett kunskapsinriktat eller kognitivt plan, ett subjektivt/moraliskt som också kan kallas politiskt plan samt ett estetiskt plan. Jag förbigår här medvetet nyhetsförmedlingen kring ”pakkoruotsi” – tvångssvenskan – som jag uppfattar som ett specifikt problem, trots att nyhetsförmedlingen i sig bidrog till att upprätthålla en bild av ”det svenska förtrycket”. Det TV tog upp var klart beroende av diskussionens huvudfåra i andra medier.

På en kognitiv nivå kan vi se det urval av fakta, händelser och bakgrundkunskap som journalisten väljer att presentera. Trots att de fakta som presenteras i sig kan anses objektiva är urvalet ett resultat av just ett val. Urvalet påverkar också den bild tittaren får av det behandlade temat. Under det senaste decenniet har den språkliga diskursen i finska nyhetssändningar lyfts fram i frågor om fiske, om snus och om höginkomstagare som Mikael Lilius.

Fisket har behandlats i relation till EU, till fiskekvoter och konkurrens om laxfisket med fiskare i norr och relaterat till sälskador. Språkfrågan har i alla dessa fall skjutits i bakgrunden men ändå varit uppenbar för alla som närmare följt sändningarna. Kampen mellan å ena sidan åländska och åboländska fiskare och å andra sidan turismföretagarna vid de nordfinländska älvarna och yrkesfiskare i norr gjordes i nyhetssändningarna inte explicit till en språkfråga. Detta var ett sympatiskt drag hos TV-journalisterna. Frågan

gjordes rent faktamässigt till en fråga om hur en vandrande naturresurs skulle beskattas rättvist av fiskarna längs hela kusten.

Björn Wahlroos och Mikael Lilius har under det senaste decenniet flitigt valsat runt i media, inte minst relaterade till rikedom och optionsprogram. I dessa sammanhang har t.ex. dessa herrars herrgård, segelbåt, umgänge med kungligheter eller relation till Sverige ofta lyfts fram. I en lite annan anda har också Alexander Stubb och Harry Harkimo beskrivits som svenskspråkigt herrskap.

De två svenska diskurser som präglat bilden av finlandssvenskar i finska nyheter under det senaste decenniet kunde kallas *exotisering* och *elitisering*. Vardera diskursen är strängt tagen exkluderande, med ett visst undantag för exotiska idrottsmän som maratonlöparen Janne Hömön eller stavhopparen Vanessa Vandy – kanske man kan hävda att också Harry Harkimo tidvis inräknats i en inkluderande diskurs. I första hand gäller dock olika slags exkludering.

Fiskarna i skärgården visas konsekvent i estetiska sammanhang där de antingen talar svenska eller en bruten finska. Deras motparter – fiskeföretagarna från älvarna och vattnen i norr – intervjuas oftast då de kommit till Helsingfors för att förhandla. Vi får en tydlig dikotomi mellan de vanliga företagarna i kostym och sittande kring förhandlingsbord och de exotiska skärborna i sina overaller och med sina vackra omgivning.

Det är tydligt att nyheter som beskrivit Björn Wahlroos och Mikael Lilius ofta har lyft fram bibetydelser av en finlandssvensk överklass. Wahlroos beskrivs som herrgårdsägaren som genom bank- och försäkringsaffärer flyttar pengar mellan länder och investeringsobjekt. Då han sålde Sampos bankverksamhet till Danmark, fanns det drag av nationellt svek i den berättelse som nyheterna förmedlade, medan hans köp av aktier i Nordea närmast sågs i ljuset av kontakter till Sverige.

De bilder som följer TV-reportage där tittare tar emot information om den svenska språkgruppen stöder de två diskurserna – elitisering och exotisering. På bildnivå är det också svårt att debattera om den ”image” som nyheterna uttryckligen skapar. Valet av vackra skärgårdsbilder, hårt arbete på fiskebåtar eller stora lyxbilar och vackra herrgårdar är ju inte osant. Problemet uppstår i en intertextuell relation med för-

domar och genom att detta är all information om det svenska i Finland som finska nyhetsmedier visar.

Frågan blir då vad som kan göras och vad detta betyder rent praktiskt för synen på landets språkgrupper? Uppenbarligen är exotiseringstendensen något som har haft betydelse för politiska och administrativa beslut. Man behöver inte längre bry sig om de svenskspråkiga, de är en spännande men främmande kvarleva, jämförbar med hur helsingforsare förhåller sig till samer. Elitiseringen leder till att diskussioner om moraliska förpliktelser och lika behandling blir svåra att föra fram; varför skö-

ta om en överklass som har råd att sköta sig själv.

Jag tror att vi står inför ett reellt problem. Om ingen känner till den vardagsverklighet som vanliga svenskspråkiga lever i, med vardagsproblem som ibland utökas av språkfrågor, så blir det allt svårare att vinna förståelse för svensk service. Åldringsvård, långa skolresor eller ungdomsgårdar representerar en svensk vardagsverklighet som inte längre får någon som helst synlighet på finska och därför blir allt lättare att glömma bort.

Joachim Mickwitz

Nya 00TAL ute nu!

Finlandssvensk **DYNAMIK**

Vilka är Ann Jäderlunds, Arne Johnssons, Cecilia Davidssons och Bengt Emil Johnsons favoriter bland de finlandssvenska författarna? I nästa 00TAL skriver de personligt och öppenlyst om dem. Nyskrivna skönlitterära texter av Monika Fagerholm, Robert Åsbacka och Tua Forsström, samt en rad personliga intervjuer och skarpa essäer.

Tidskriften 00TAL är aktuell litteratur, konst och samtidsdebatt.
Sveriges största debutantavdelning i varje nummer.

Prenumerera NU! Du får nya numret som gåva!

➡ Teckna din prenumeration på www.00tal.com

**00
TAL**

Vänskap som investeringsobjekt

På *Hufvudstadsbladets* debattsida diskuteras livs-åskådningsfrågor flitigt. Gustaf Molander (docent i socialgerontologi och tanatologi – alltså expert på åldrande och död) skriver ”Goda vänner behandlar varandra med hänsyn. Båda har investerat ett förtroendekapital och spricker vänskapen går insatsen förlorad” (I dag-kolumnen 4.5.09).

Det låter mera cyniskt än det kanske var menat. Enligt den här synen skulle sorgen över en väns bortgång egentligen vara harm över en investering som slutat ge avkastning. Men så är det ju inte: snarare är en god vän är viktig för mig som den människa hon är, inte för de fördelar hon kan erbjuda mig.

Jag tror att Molander här letts vilse av några drag som dominerar den västerländska filosofitraditionen. De har inte uppfunnits av evolutionspsykologer som Richard Dawkins (vars tankar Molander också tar upp i sin kolumn), utan går tillbaka till antiken. Enligt den här synen har varje förnuftsstyrd varelse en bestämd uppsättning värderingar (eller ”preferenser”) som han eller hon utgår från i sina beslut. Utgången av olika handlingsalternativ vägs och jämförs i relation till dessa preferenser. (En modern variant av denna människosyn är *homo oeconomicus* – den ekonomiska människan – som nationalekonomerna ofta förutsätter i sina resonemang.)

I denna människosyn är det svårt att få rum för tanken att det enskilda – en enskild människa, en enskild plats, ett enskilt föremål – kan vara viktigt för mig som sådant. Vi är benägna att tänka att vi ”som rationella varelser” måste kunna motivera våra val i allmängiltiga termer. Men i själva verket, vill jag hävda, fungerar vi människor inte i enlighet med den här modellen. Normala människor är inte rationella – i den här teorins mening – men det betyder inte heller att de är irrationella.

Molandertanke påminner mig om tv-psykologen Dr Phils förmaning: ”never invest more in a relation than you can afford to lose” (investera aldrig mera i en relation än du har råd att förlora). Men den tanken är i själva verket mera cynisk: den innebär att vi kan ge oss hän åt en annan, men att vi bör undvika att göra det. Enligt Dr Phil bör vi alltid tänka på oss själva i första hand, vilket betyder att vi gör klokast i att undvika alla äkta kärleks- eller vänskapsförhållanden.

Peik Ingman har en insändare på samma dags debattsida, där han vill ifrågasätta den kristna etiken. Insändaren innehåller, i mitt tycke, både tankvärda och mindre tankvärda synpunkter. Ingman skriver bl.a.: ”Jag rekommenderar i stället att ungdomar undervisas i den svåra men oändligt användbara förmågan att konstruktivt och personligt säga ifrån (i stället för att vända andra kinden till), ta plats (i stället för självförnekande ’ödmjukhet’) och uttrycka sina egna behov och känslor (i stället för förneka dem då de inte passar ihop med ’hur man borde vara’) i relation till andra [...]”.

Säkert finns det behov av något i den riktningen. Men allt beror på hur man tillämpar de här råden. Mikael Lilius skulle exempelvis kunna stå som modell för det förhållningssätt Ingman rekommenderar. Men det var kanske inte hans avsikt.

Lars Hertzberg

<http://betankligheter.blogspot.com/>

Vänskapens och kärlekens filosofi behandlas i två doktorsavhandlingar som de senaste åren framlagts vid Åbo Akademi: Joel Backström: *The Fear of Openness: An Essay on Friendship and the Roots of Morality* (Åbo Akademis förlag 2007).

Camilla Kronqvist: *What We Talk about when We talk about Love* (eget förlag, Åbo 2008).

Kultur är odling – odling är natur

På dessa öar är snö inget större samtalsämne, låt oss i stället tala om Charles Percy Snow, engelsk fysiker och författare, född 1905, död 1980. I dag tämligen bortglömd för sina romaner, medan de minnesgoda ännu torde erinra sig uppståndelsen kring pamfletten *The Two Cultures*. De två kulturerna, utgiven 1959, en skrift som behandlar en djupgående klyfta i det engelska samhället. Och överfört i andra västerländska demokratier.

Vilka är de två kulturerna? Snow delar in sina landsmän i radikala, framstegsoptimistiska ”scientists” och traditionalistiskt lagda, bakåtsträvande ”literary intellectuals”. (I pamflettens svenska version har ”scientists” en smula oegentligt översatts med naturvetare och tekniker, ”literary intellectuals” med humanister.) Enligt Snow var det vid femtiotalets slut de sistnämnda som satt på taburetterna. Den tudelning av samhället och tyngdförskjutning som ägt rum efter andra världskrigets slut var förklaringen till att England förlorat sin stormaktsposition och reducerats till en isolerad ö i ett mindre hav.

Om Snows klyvning av sitt lands kultur i tvenne hälfter med viss rätt kan ses som en förenkling, har en annan tudelning han påtalar desto större stöd i verkligheten: den växande klyftan mellan rika och fattiga nationer. En moraliskt oförsvarlig och politiskt betänklig tudelning, som enligt Snow med hjälp av västerländsk teknik och vetenskap kunde överbryggas. Under förutsättning att *the scientists* återtar sin förlorade position.

Många menar att de minsann gjort det i dag: forskning och utveckling är motorn bakom den välståndsutveckling som är det kontinuerliga målet trots periodiskt återkommande finansiell panik. I bakvattnet befinner sig snarare humaniora: krisen finns kvar men har bytt förtecken. Klyftan ser ut att bestå med den modifikationen att det snarare är ingenjörer än naturvetare som

går i spetsen, i intimt förbund med ekonomer och samhällsvetare. Hur som helst en uppspjälkning i enlighet med Kiplings klassiska formel i *Djungelboken*: Öst är öst och väst är väst och aldrig mötas de två.

Som ett flagrant exempel på bristande förståelse och kommunikation mellan de två kulturerna nämner C.P. Snow humanisternas okunskap i fråga om termodynamik, med andra ord läran om energi. Eller om man så vill om system i jämvikt. I sanning ett komplicerat ämne och i och med det en stor utmaning för vilken psykolog, historiker eller litteraturforskare som helst. Huvudsatserna är fyra, i huvudsak empiriskt härledda, men jag ska här av tidsskäl begränsa mig till den andra, entropiprincipen. Denna komplicerade princip kan enkelt förklaras med satsen ”Värme flödar från varmt till kallt.” Vad det rör sig om är ett mått på oordningen hos ett tillstånd: förändringen hos atomer, molekyler, gaser, värmeflöden m.m. strävar mot energimässig utjämning. I ett slutet system kan entropin aldrig minska, endast vara konstant eller öka. Som fysikalisk lag är entropiprincipen den enda som innehåller en tidspil: den gör skillnad mellan förfluten tid och framtid. Tack vare detta minns vi det förflutna men inte framtiden.

Postulatet är lätt att verifiera. Ni som läst så här långt har en mer eller mindre klar uppfattning om vad jag talat om. Men ingen av er torde kunna veta hur fortsättningen lyder. Här för jag in Thomas Pynchon. Den gåtfullaste, mest anonyma bland amerikanska författare, välkänd endast genom sina fantastiska böcker, främst bland dessa *Gravity's Rainbow*. Gravitationens regnbåge, utgiven 1973. I denna roman, och på många andra håll i Pynchons produktion, dyker entropibegreppet upp, som en central metafor. Än går tanken till universums utsläckning, en skrämmande tan-

ke, än till den trend inom konsumismen som från skillnader i beteende leder till likformighet. En än mer skrämmande tanke, en slags bekräftelse av Edward Youngs berömda sentens: vi föds som original men dör som kopior.

Skyll på entropin. Vad jag försöker säga är att också humanister, som i det här fallet Pynchon, kan bygga broar över Snows avgrund. Den gången då *De två kulturerna* var aktuell antog jag själv utmaningen att så långt det stod i min makt vederlägga dess budskap. Personligen var och är jag fullblodshumanist, men år 1968 klev jag oförskräckt över bron, inspirerad av egna iakttagelser och onda aningar. Resultatet blev *Varning för människan*, en miljöpamflett, en bok om kollisionen mellan kultur och natur och om de katastrofer som därav följt och de än värre kalamiteter som skymtar bakom horisonten. Motot för denna bok är några ord av Peter Weiss ur skådespelet *Marat/Sade*: ”Människan är ett sinnessjukt djur.” Bokens sista ord är ”strontium-90”.

Här kommer nu en ny fotnot till *Varning för människan*, formulerad av en person som under de år som gått sex gånger bytt ut samtliga celler i sin kropp. Min ande föreställer jag mig ändå oförändrad, i miljöfrågor något av en syskonsjäl till Cassandra. Nej, Cassandra segrade över entropin, hon kunde blicka in i framtiden, det enda som begränsade Agamemnons krigsbyte var att ingen tog hennes varningar ad notam. En känsla som plågat också mig. Ingen lyssnar, ingen hör-sammar, i varje fall ingen med någon som helst makt. Hundarna skäller men karavanen drar vidare, mot ovisst mål. Eller alltför visst. Strontium-90? Vad är att göra? Vad annat än oförtrutet fortsätta utveckla sitt självvalda projekt. Född original har jag efter förmåga förvandlat mig till kopia, men en kopia av mig själv. Med samma mål för ögonen som den gången: att överbrygga klyftorna. Mellan humaniora och naturvetenskap, ekonomi och ekologi, människa och övriga livsformer, subjekt och objekt, kultur och natur.

Ja, kultur och natur. Två sidor av samma sak. Vad är då kultur? Kulturbegreppet kan i princip halveras i andlig eller om man så vill konstnärlig odling och i socialt överförda levnadsmönster. Hög kulturell förmåga är, som vi alla vet, en definierande egenskap hos människan. Ett ofta använt synonymt begrepp är civilisation. Inom den jordiska civilisationen ryms än så länge ett bety-

dande antal kulturer jämte subkulturer, men som en bekräftelse av entropiprincipen pågår i historiens nuvarande skede en snabb nivelleringsprocess, styrd (i den mån den går att styra) av en ohelig allians bestående av globala marknadskrafter och nationella regeringar, med *bad English* som kontaktlänk. Under dessa regeringar befinner sig regionala och kommunala instanser, ett antal som i den finländska subkulturen som i andra väderstreck slås ihop i allt större, alltmer ohanterliga enheter. Den strävan efter människans perfektion som enligt Matthew Arnold kännetecknar kulturen har lett till allt större maktkoncentration – låt vara att den ekonomiska nedgång vår värld för närvarande upplever vingklippt ett antal oligarker. I kvartalskapitalismens och de eliminerade handelshindrens tid alstras nya och växer gamla hot mot vår jordiska miljö. Drivhuseffekten, befolkningsexplosionen, förgiftningen av elementen, de krympande regnskogarna, ökenspridningen, den minskande biodiversiteten, de sinande resurserna, förteckningen saknar slut.

Att krig sedan länge råder därute har knappast någon i dag anledning förneka. Det rör sig om en kraftmätning på liv och död, med något schematiskt uttryckt kulturen som angripare och naturen som angripen part – en part som visserligen inte saknar kraft att slå tillbaka. Ett skoningslöst krig, en huggsexa utan like, en hybris utan gräns, en utmaning av livsfarliga krafter, i längden omöjliga att styra. Som alla krig ett inbördeskrig, med skrämmande konsekvenser. Strontium-90? På samma sätt som enligt en sannolik statistik några tusen andra planeter i universum med livsformer på tellurisk nivå, har den art som tagit makten över vår planet vänt ryggen mot sitt biologiska ursprung. Människan tror sig fri, överlägsen, allsmäktig, i sin inbillning har hon höjt sig ovan molnen. I själva verket är hon en cancersvulst. *Homo faber* snarare än *sapiens*. Eller *Faustus*. Ett sinnessjukt djur.

När *Varning för människan* var nytkommen, ställde sig en läsare kritisk till mottot. Texten i boken var hans motargument. Sant är förstås att mänskligheten också består av individer med gröna värden och en obetvinglig lust att föra fram dem. Tidiga pionjärer som R. Fairfield Osborn, Rachel Carson, Georg Borgström, Rolf Edberg, Nils-Erik Landell, Ralph Nader, Hans Palmstierna, G. Rattray Taylor med flera.

Hos dem hämtade jag såväl fakta som värderingar, och om jag i dag kopierar mig själv så är det i egentlig mening dem jag kopierar. Under årens lopp har förteckningen vuxit med en lång rad namn, mer eller mindre tungt vägande. Ett av de tyngsta gick ur tiden den 12 januari, närmare 97 år gammal. I Norge bedrivs valfångst, i trots mot gällande moratorium, och fjordarna förorenas av fiskodlingar. Som motvikt fanns och finns Arne Næss, mannen bakom ekosofin, även kallad djupekologin, denna utmaning till en mänsklighet stadd på kollisionkurs. En frälsningslära baserad på mjuka värden, kärlek, osjälviskhet, sinnets mildhet, vördnad för livet. Låt oss hylla minnet av mannen genom att ta en titt på verket.

Ekosofi. En frälsning från självtillräcklighet. Ekosofin står för en helhetssyn på människans förhållande till naturen. Dess mål är vackert, enligt cynikerna föga realistiskt: en jord i balans, en framtid fri från hot. En mänsklighet som övervunnit sin konsumtionshysteri och som riktar in sig på livskvalitet i stället för ständigt höjd levnadsstandard. För ett sådant liv har idealistiska själar utarbetat olika bruksanvisningar, olika plattformar för ekologisk verksamhet. En sådan plattform i åtta punkter presenterar Arne Næss i sin bok *Ekologi, samhälle och livsstil*, utgiven 1973. Samma år som *Gravity's Rainbow*. Ännu angelägnare i dag än den gången.

Utgångspunkten är djupt etisk: livskraften inte endast hos mänskligt liv på jorden utan också hos allt ickemänskligt liv har ett inneboende värde. Exempel på ickemänskligt liv är flodsystem, landskap och ekosystem, lika väl som enskilda arter. Värdet av dessa bör vara helt och hållet oberoende av alla inskränkta nyttoaspekter. Ett korollarium till denna tes är att mångfalden av livsformer har ett egenvärde och bidrar till livskraften hos mänskligt och ickemänskligt liv. Också enkla, lägre och primitiva arter av växter och djur bidrar i hög grad till denna riklighet. De har ett värde i sig, de utgör inte endast steg mot högre och rationellare livsformer. Därmed saknar mänskligheten etisk lika väl som ekologisk rätt att för sina egna behov reducera denna riklighet och mångfald. Undantag från regeln kan tänkas då människors överlevnad står på spel. Så är inte fallet i fråga om valjakten i Norge (eller Island och Japan). Bibehållandet av valjägnarnas inkomster uppfyller inte kravet på vitala

behov. Ett motsvarande tragiskt exempel, som inte nämns i texten, är masslakten av sälkutar i Kanada. Och hur är det med tjurfäktingen i Spanien?

I följande punkt konstaterar Arne Næss att de nuvarande mänskliga störningarna i den icke-mänskliga världen är svåra och att situationen försämras snabbt. Kampen att bevara och utöka vildmarksområden och andra orörda områden måste intensifieras, fungerande bio- och ekosystem måste till varje pris bevaras. En förutsättning för naturens överlevnad är en påtaglig minskning av jordens befolkning. Problemet är komplicerat, lösningen synnerligen tidskrävande. Arne Næss uppfattning bekräftas av hårda demografiska siffror. År 1973 uppgick Tellus befolkning till ca 4 miljarder, år 2009 har siffran 6,8 miljarder passerats. Optimisterna menar att kurvan håller på att plana ut, möjligen delvis genom olika tillfälliga lösningar. Pessimisterna ser saken annorlunda. Ur ekosofiskt perspektiv är dock de tekniska och ekonomiska åtgärder som vidtagits klart otillräckliga. Inte endast för ekosystemets skull utan också för en förbättring av levnadsvillkoren för kulturer i trångmål och för utsatta individer inom sin egen krets krävs av industriländerna långt mer genomgripande politiska förändringar. Beslut som påverkar både ekonomiska, tekniska och politiska strukturer. Också stöd för globala aktioner från frivilligorganisationer har stor betydelse. Den politiska förändring som krävs har livskvalitet snarare än hög levnadsstandard som mål. Och i den sista punkten konstateras att "De som instämmer i de tidigare angivna punkterna har en skyldighet direkt eller indirekt att delta i försöken att utföra de nödvändiga förändringarna."

Ack om vi vore där! Om inte det enkla vore det svåra och det svåra det enkla! Allt som krävs är ju en mentalitetsförändring, en nypa vördnad, ett uns empati, en reviderad helhetssyn på ting. En ny ödmjukhet, en ny insikt i vår egen position som en biologisk art bland ett oändligt antal. En art med överlägsen hjärna – paradoxalt nog vår akilleshäla. *Too smart for our own good*.

Alltför smart. Alltför styvnackad. Alltför rovgirig. Eller skulle det möjligen gå att skruva ned självhävdelsen några varv? Få upp ögonen för andra levande arters situation, behov, rätt att finnas till. Inom den slösande mångfalden av livs-

former i inbördes symbios. Ta steget från *Homo faber* till *Homo sapiens*. Och hellre än förtvina i skuggan av Megalopolis skyskrapor utveckla egna anletsdrag i ett lokalsamhälle, präglad av självförsörjning, decentralisation, autonomi. Baserat på mindre slöseri med energi och andra mer eller mindre ändliga resurser. Mindre exploatering, underkastelse och klasskillnader. Mer direktdemokrati, med lokal kontroll av produktionsmedlen. Fler cyklar och färre bilar. I klartext mer Mariehamn än Calcutta, mer Kumlinge än Sao Paolo.

Lätt att säga. Calcutta och Sao Paolo växer så det knakar. Hundarna skäller men karavanen drar vidare. Det mesta sker i ekonomins namn. Indragna byskolor, postkontor och kvartersbutiker, masspermitteringar inom handel och industri, kommunsammanslagningar, satsningar på stormarknader, motorvägar, skyskrapor, kärnkraft. Strontium-90? Är allt detta god ekonomi? Och är god ekonomi liktydigt med god ekologi? I den globala kris där vi för närvarande befinner oss har ekonomibegreppet sent omsider fått sig en törn. Ekosofier och andra gröna har förstås i alla tider, också under de mest strålande högkonjunkturer, odlat sin skepsis. Sålunda konstaterar Arne Næss att ordet ”natur” nästan aldrig nämns i den ekonomiska litteraturen, möjligen i ytliga sammanhang med betydelsen resurs, alternativt hinder. Natur är rätt och slätt något att riva ned, kuva, exploatera, i den heliga BNP:s namn.

Bruttonationalprodukten är lika med värdet av alla varor och tjänster som produceras under ett år i ett land. Men brutto är brutto, inte netto, från brutto finns ingen koppling till livskvalitet. Enligt statistiken är Finland ett mycket våldsbenäget land, vars befolkning konsumerar stora mängder psykofarmaka. Varje bilrån, varje våldtäkt och kniv i ryggen höjer BNP. Ju längre väg en vara transporteras, och ju större energikostnaderna är, desto mer stiger BNP. Men om mamma är hemma och sköter barnen påverkas inte BNP. Mitt uppträdande i dag, möjliggjort av Air Åland, höjer BNP, men om jag skulle stå här och påstå detsamma som en gammal klasskamrat till mig, en ingenjör, en gång sa, att ett land som Finland inte har råd med miljövård – då skulle BNP stiga lika mycket som nu när jag talar för gröna värden.

Vad mig beträffar kan begreppet BNP läggas på hyllan. Genuin välfärd mäts med andra mått, så långt nu välfärd låter sig mätas. Hur mäter man en spinnande katt i knäet? Välfärd är livskvalitet, demokrati, andlig frihet, småskalighet, fred, endräkt, solidaritet, balanserad konsumtion av energi och råvaror, listan kan förlängas. Välfärd är harmonisk samverkan mellan kultur och natur två sidor av samma mynt. Kultur är odling – odling är natur. Natur är odling – odling är kultur. Utan sin jordiska miljö är människan dömd till undergång, hon är och förblir en biologisk varelse. En gnutta ödmjukhet är allt som krävs. Men det är inte lätt att sadla om för en art med inbyggd aggressivitet och borna härskarlater.

Hur blev vi sådana? Fribrev för människan utfärdas i Bibeln. Och enligt René Descartes har hon en själ, medan alla andra livsformer är själlösa mekanismer. Idel objekt för människans subjekt. Med själlösa mekanismer gör man med gott samvete vad man vill. Eller finns det andra uppfattningar?

Det finns andra uppfattningar. Gandhis lära om icke-våld. Buddhismen. De trädkramande kvinnorna i Indien. Hopiindianerna. Den helige Franciscus lovsång till broder Sol och syster Jordan. Solens syster, vår moder. Alla är vi hennes barn, hela myllret av livsformer på den blå planeten. Alla med samma rätt att leva och naturligtvis att dö när stunden är inne, i enlighet med evolutionens bud. Men det är inte människans existentiella uppdrag att styra evolutionen, det är en farlig lek med dynamit. En språngmarsch mot entropins omegapunkt. Strontium-90? Nej, låt oss för allt i världen vandra varsamt, med ekologiska fotavtryck som krymper, på grönan äng där tusen blommor blommar. *Scientists* och *literary intellectuals*, ekonomer och ekologer hand i hand – än hellre förenade i samma person. I så fall har gamle Snow inget mer att ge. Och vad Rudyard Kiplings sanning om väderstrecken beträffar, förhåller det sig så att om en jordisk rese- när förflyttar sig tillräckligt långt västerut, finner hon sig en vacker dag mitt i Orienten.

Nalle Valtiala

Föredrag hållet vid *Naturen i kulturen*, ett finlandssvenskt kulturseminarium 19–20 mars 2009, i anslutning till Mariehamns litteraturdagar, arrangör: Åbo Akademi.

Kroppen, språket och kroppens språk

Det kroppsliga och det psykiska, eller mentala, är den mänskliga existensens grundformer. Mellan det kroppsliga, det psykiska och det andliga försiggår en ständig ömsesidig växelverkan, ett interaktivt och kompletterande samspel. Kroppen uppenbarar sig i det psykiska och det psykiska uppenbarar sig i det kroppsliga. Vill man förlikna vår kropp vid någon teknisk manick är det inte en maskin man ska tänka på, utan närmast en termostat eller självreglerande automat, som samordnar inre och yttre impulser till det vi upplever som ”vår verklighet”, det vi inbillar oss på något sätt behärska.

I den västerländska kulturen brukar vi göra en klar åtskillnad mellan kropp och själ, soma och psyke. Det är en uppdelning, eller dikotomi, med vittgående följder för hela vår mänskösyn och vår syn på vad en sjukdom är. Hela vår hälso- och sjukvård är organiserad enligt den här dikotomin; människan upplevs som en summa av sina olika organ och organfunktioner. Vi har stora sjukhus med avdelningar för hjärtan, lungor, njurar, hud, inresekretoriska körtlar, blod, ögon, öron, fortplantning etc. Och sen har vi speciella sjukhus för alla dem som lider av så kallade psykiska åkommor och problem.

När jag besökte Kina tillsammans med riksdagens utskott i avsikt att studera gammal kinesisk läkekonst, frågade jag kinesiska läkare vilka deras största psykiska problem var. De förstod inte frågan. Enligt dem är människan en helhet, en totalitet, och människans sjukdomar måste förstås utgående från den här helheten, där det psykiska, det sociala, våra mänskorelationer, vår sociala och ekonomiska ställning etc. alla spelar en viktig roll när vi insjuknar.

Kinesernas syn kommer ganska nära den nuvarande västerländska psykosomatiska och psykoanalytiskt inriktade forskningen. Enligt den är

det väsentligt att vi förstår kroppen och psyket som en totalitet, där vår livssituation ständigt påverkar både våra kroppsfunktioner och också vår psykiska, eller mentala verklighet. Kroppen är inte ett objekt, kroppen kan inte förtingligas, inte utsättas för manipulation som vore den ett mekaniskt fungerande ting. Kroppen lever sitt eget liv och utvecklar sina egna sätt att uttrycka sig, att tala sitt eget ”språk”, i form av spänningstillstånd, svettningar, tårflöde, darningar och kramper, i form av smärtor, värk och svullnader, eller i form av avslappning, fysisk eller sexuell lust, eller passivitet, trötthet eller rörelsehämning.

Kroppen berättar om den ångest och inre spänning som inte hittat något språkligt uttryck. Joyce McDougall, en av auktoriteterna på området, talar om ”den psykosomatiska mänskligheten” – människans kropp formulerar sig som, eller ”talar” cancer, astma, reuma, blodtryck, hudutslag. Det som vi inte kan minnas med vårt språk och genom orden förmedla till andra människor, minns vi och formulerar vi med vår kropp, våra organ och vävnader.

Kroppen är klok, kroppen är också en poet, säger psykoanalytikern Wilhelm Küttemeyer. Var och en av oss reagerar på de smärtor, besvikelser, konflikter och motgångar vi möter med kroppsliga uttryck, kroppsliga symptom, tillfälliga eller kroniska stressreaktioner, särskilt när konflikterna blir så övermäktiga att vi inte längre klarar av att formulera dem eller beskriva dem med vårt språk.

När Markku T Hyypä i sin forskning kommer fram till att svenskspråkiga österbottningar lever längre, är lyckligare och friskare än sina finskspråkiga grannar som lever i samma trakter betonar han det ”sociala kapitalet” – en levande tradition, en gemensam kultur med mycket

”bry sig om varandra”, livligt föreningsliv och – många kyrkokörer! – allt detta tycks ha en avgörande betydelse för hur kroppen och psyket mår, hur friska vi är, hur lyckliga vi är och hur meningsfullt vi upplever vårt liv.

Någon elak nylänning har också framlagt teorin om att österbottningarna passar på varandra så effektivt, att de inte ens vågar dö!

Det finns undersökningar som visar, att människor som inte har förmågan att uttrycka ilska och aggression oftare utvecklar olika cancersjukdomar. Ja, glada, optimistiska och positiva människor lever längre och är friskare än dystra och inbundna.

När den ena av två människor som levat i ett livslångt förhållande dör, är det inte ovanligt att den som blir kvar, som lämnats, utvecklar någon form av cancer – som en sorts kompensation för den som är borta.

Min psykoanalytiska mentor Martti Siirala ansåg att det finns tre olika psykiska sjukdomar: Schizofreni, manodepressiv sjukdom och cancer. Han ansåg alltså att cancer är en galenskap på cellnivå, där cellerna i raseri förökar sig och dödar allt omkring sig.

Det skulle alltså vara viktigt att vi lär oss läsa och förstå kroppens språk. Då måste vi också försöka förstå, varför någon störning uppkommer just i något speciellt organsystem, vid en speciell tidpunkt och i en speciell livssituation.

Vad innebär det när ”ryggraden bryts”, när vi inte längre orkar bära våra bördor?

På vilket sätt beror fötternas och benens sjukdomar på vår förmåga att ”stå på egna ben”, att klara sig att stå upprätt, på egen hand.

Varför gråter vår tarm ”blodiga tårar” vid någon svår upplevelse av att ha blivit lämnad, förrådd eller övergiven? Hur ofta är jag inte ”skitförbannad”? Hur ofta får vi inte lust att ”skita i alltsammans”?

Huden är vår gräns och vår kontakt med den yttre verkligheten. Den ryser, kliar, rodnar, hettar, darrar av köld, glöder av värme, torkar, spricker eller täcks av eksem. ”I've got You under my skin”.

Och våra händer, vad allt betyder och uttrycker de? Händerna som rör och berör, smeker, slår eller uttrycker sexuellt begär. Vad berättar händernas sjukdomar oss? ”Plötsligt slog det mig”. ”Jag slår vad om att du förlorar”. ”Vad händer när hon smeker mig?”

Författare har länge vetat, att om man vill skildra starka och djupa känslor och psykologiska skeenden, bör man undvika ett psykologiserande språk och i stället beskriva vad som händer i kroppen, i kroppens uttryck, gester och kroppsspråk. Jag kommer att tänka på Franz Kafkas *Förvandlingen* (”När Gregor Samsa vaknade fann han sig förvandlad till en skalbagge”), G W Sebalds *Austerlitz*. Eller någon av Samuel Becketts pjäser, där kroppen håller på att försvinna och upplösas bland soporna, medan den verbala kommunikationen reducerats till enstaka utrop eller monotona upprepningar av något trivialt eller ogripbart.

Själens lust, då? Lusten? Lusten till levandet, till skönheten, till en annan mänska, den sexuella lusten, begäret. Lusten är en gåva, något som gör oss nyfikna och öppnar oss för nya erfarenheter, nya känslor, ny kunskap. Den ökande modesjukdomen, depressionen, är just avsaknad av lusten, lustens brist. Då finns ingen vitalitet, ingen nyfikenhet, ingen längtan till andra människor eller till morgondagen. Depressionens grundkänsla är vreden, besvikelsen, hatet. När de här känslorna inte hittar något uttryck, något språk att uttrycka dem med, vänds de inåt, i självhat, självförringande, självförakt.

Litteraturen är antidepressiv. Också den svarstaste berättelse eller dikt är i sig en positiv handling, genom att det som formulerats bryter tystnaden och glömskan. Det blir en gemensam erfarenhet, någonting vi kan dela och komma till rätta med.

Först när vi dör blir vår ensamhet total. Men då vet vi det inte längre.

Claes Andersson

Artikeln har hållits som föredrag vid Mariehamns litteraturdagar i mars 2009.